

Ewa Małuszyńska

Akademia Ekonomiczna w Poznaniu

DELOKALIZACJA PRZEDSIĘBIORSTW – EFEKT GLOBALIZACJI

1. Wstęp

Jak wynika z badań Konferencji ONZ ds. Handlu i Rozwoju, „cztery na dzieśnięć największych firm Europy już przeniosło część swoich operacji za granicę. Dalsze 39% zrobi to niebawem” [Kuźmich 2004, s. 14]. „W ciągu trzech lat co piąta niemiecka firma przeniosła jakąś część swej produkcji i miejsc pracy za granicę, a w najbliższych trzech latach taki krok planuje co czwarty przedsiębiorca. 80% Niemców boi się, że wskutek rozszerzenia UE ten trend jeszcze bardziej się nasili” [Rubinowicz-Gründler 2004b, s. 34]. „Niemieckie inwestycje bezpośrednie stworzyły w Polsce, na Węgrzech i w Czechach ok. 206 tys. miejsc pracy. Przyjmuje się, że w tym mieści się ok. 62 tys. miejsc pracy, które związane były wyłącznie z procesem przemieszczenia produkcji (tyle miejsc pracy uległo redukcji w Niemczech)” [Mokrysz 2000, s. 19]. „Rozszerzenie UE nasili proces przenoszenia ze starych państw do nowych części aktywności przemysłowej ze względu na dostępność wykształconej siły roboczej” [Sołtyk 2004, s. 34].

Przyczyną przenoszenia przedsiębiorstw pomiędzy państwami Wspólnoty Europejskiej jest pogłębiająca się integracja gospodarcza – powstanie jednolitego rynku europejskiego, jak również proces poszerzania Unii Europejskiej. Przyczyną migracji firm poza Unię Europejską oraz pomiędzy innymi państwami świata jest proces globalizacji¹.

¹ Jednym z obszarów globalizacji, obok globalizacji rynków i strategii, technologii oraz badań i wiedzy, stylów życia i modeli konsumpcji, rządzenia i regulacji prawnych, politycznego ujednolicenia świata oraz postrzegania i świadomości, jest globalizacja finansowa. Oznacza to, że „cały glob ziemski staje się obszarem potencjalnej penetracji dla działalności gospodarczej – produkcyjnej i handlowej – prowadzonej z jednego punktu geograficznego” [Flejterski, Wahl 2003, s. 18].

Zjawisko delokalizacji przedsiębiorstw zarówno w Europie, jak i w Stanach Zjednoczonych przybrało na tyle duże rozmiary, że po kilkunastoletniej przerwie stało się ponownie elementem szerszej dyskusji i tematem prac badawczych. Z badań prowadzonych w poprzednim okresie, obejmującym w przybliżeniu lata 1950-1970, wynikało, iż zgodnie ze strategią rozwoju regionalnego wielu państw, dokonywano przemieszczeń przedsiębiorstw z centrum na peryferie kraju. Jako główne podawane były dwie przyczyny: pierwsza społeczna (zatrudnienie i rozwój) i druga, określana jako praktyczna (dekoncentracja, zmniejszenie kongestii transportowej i zanieczyszczenia środowiska) [Mariotti 2005]. Obecnie można ponownie mówić o przesunięciach centrum → peryferie, „peryferiami” są jednak teraz, obok peryferii kraju, inne państwa, np. kraje Europy Centralnej i Wschodniej w perspektywie Unii Europejskiej czy kraje Dalekiego Wschodu z punktu widzenia Europy i Ameryki Północnej. Przesunięcia dokonywane są również pomiędzy państwami o wysokim poziomie rozwoju. Relokacje transgraniczne zastąpiły częściowo relokacje międzyregionalne (wewnątrz krajowe). Drugą zasadniczą różnicą pomiędzy obecnymi i wcześniejszymi procesami migracji przedsiębiorstw jest fakt, iż obok działalności produkcyjnej, dominującej czy w wielu przypadkach wyłącznej w tamtym okresie, obecnie przenoszona jest również działalność usługowa i w coraz większym zakresie działalność badawczo-rozwojowa (b+r). Globalizacja rynku usług jest wynikiem błyskawicznie rozwijających się technologii informacyjnych i komunikacyjnych, które ułatwiają rozdzielenie produkcji i usług w przedsiębiorstwach. Poza tym nowoczesne świadczenie usług nie zawsze już wymaga obecności osoby świadczącej te usługi i odbiorcy w jednym miejscu i tym samym czasie. Większość przesunięć działalności usługowej i b+r ma miejsce między krajami wysoko rozwiniętymi. Coraz częściej jednak również kraje rozwijające się i państwa Europy Środkowo-Wschodniej stają się miejscem lokalizacji przenoszących się przedsiębiorstw usługowych [Zimny 2004].

Relokacje są więc już nie tylko reakcją na działania polityki regionalnej, lecz stały się nową formą dostosowywania się coraz bardziej mobilnych przedsiębiorstw do zmieniającego się otoczenia, są jednym z następujących etapów cyklu życia firmy [New Location... 1993; Dijk, Pellenbarg 2000; Pen, Pellenbarg 1999; Mariotti 2005]:

- tworzenie nowego zakładu;
 - ekspansja istniejącego przedsiębiorstwa przez zwiększanie zasięgu oddziaływania;
 - tworzenie filii przedsiębiorstwa, połączenie lub przejęcie innego przedsiębiorstwa lub jego części;
 - ograniczanie (zmniejszanie) działalności przedsiębiorstwa, kurczenie się przedsiębiorstwa;
 - migracja – relokacja/relokalizacja/delokalizacja, w tym:
 - migracje integralne (całe przedsiębiorstwo przenosi się na inne miejsce) lub migracje częściowe (część działalności przeniesiona jest na inne miejsce)
- [Brouwer, Mariotti, Ommeren 2004; Mariotti 2005],

- migracje stałe lub czasowe (przedsiębiorstwo lub jego część przenoszone jest na inne miejsce na okres przebudowy, rozbudowy itp.),
- relokacje wertykalne (przedsiębiorstwo przenosi się z dużego miasta na obszary otaczające lub do miasta mniejszego) lub poziome/horyzontalne (firma przenosi się do innego miasta lub na inny obszar tego samego rządu),
- migracje intraregionalne, interregionalne lub międzynarodowe;
- likwidacja zakładu.

Etap migracji może wystąpić w każdym momencie (okresie) pomiędzy utworzeniem i likwidacją zakładu.

2. Migracje przedsiębiorstw w Unii Europejskiej

Stwierdzenie o wysokim prawdopodobieństwie relokacji inwestycji ze starych do nowych państw członkowskich pojawiło się w raporcie dotyczącym wspólnotowych instrumentów polityki gospodarczej – tzw. Raporcie Sapira, przygotowanym przez grupę ekspertów na prośbę przewodniczącego Komisji Europejskiej i opublikowanego w 2003 roku [Władyniak 2003] oraz w kontekście barier realizacji Strategii Lizbońskiej w latach 2003 i 2004 [Szomburg 2003]. Delokalizacja przedsiębiorstw przedstawiona została również jako jeden z istotniejszych dla gospodarki unijnej procesów przez ekspertów przewidujących kierunki rozwoju przemysłu przetwórczego Unii Europejskiej [Dreher i in. 2005]. 63% biorących udział w badaniach specjalistów (przedstawicieli przemysłu, nauki i rządu) przewiduje „iż produkcja będzie subsydiowana lub prawie całkowicie przeniesiona poza Europę”, głównie z powodu coraz bardziej restrykcyjnych wymagań środowiskowych (tab.1).

Tabela 1. Przewidywana relokacja przedsiębiorstw według czasu wystąpienia i grup ekspertów (w %)

Lata	Grupy ekspertów							
	przemysł		nauka		rząd		ogółem	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Przed 2010	20	21	15	19	24	14	19	19
2010-2015	34	37	32	32	32	34	33	35
2016-2020	20	25	32	31	24	39	25	28
Po 2020	26	17	20	19	20	14	23	17
Nigdy	42	34	44	41	47	35	43	37

A – produkcja jest subsydiowana lub prawie całkowicie przeniesiona poza UE,

B – przedsiębiorstwa UE prawie całkowicie przenoszą produkcję (poza produkcją finalną – montażem) w wyniku restrykcyjnych przepisów środowiskowych.

Źródło: [Dreher i in. 2005].

Delokalizacja przedsiębiorstw może mieć istotny wpływ na różne dziedziny życia i gospodarki, przede wszystkim na zatrudnienie oraz warunki życia i pracy.

W obu przypadkach większość ekspertów przewiduje, że wpływ ten będzie negatywny (tab. 2). Pozytywne oddziaływanie relokacji „odczuje” przede wszystkim środowisko.

W odpowiedzi na coraz głośniejszą dyskusję i coraz większe obawy dotyczące likwidacji miejsc pracy w wyniku przenoszenia przedsiębiorstw, w lipcu 2005 r. Komisja Konsultacyjna ds. Przemian w Przemysle Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego przygotowała opinię na temat zakresu i skutków delokalizacji przedsiębiorstw [*Opinia...* 2005]. Opinia opracowana została z inicjatywy Komitetu, co wskazuje na wagę tego zjawiska. W przygotowanym dokumencie zwrócono uwagę zarówno na pozytywne, jak i negatywne skutki delokalizacji przedsiębiorstw.

Tabela 2. Przewidywany wpływ relokacji przedsiębiorstw poza Unię Europejską (w porównaniu do stanu aktualnego) (w %)

Dziedziny wpływu		Grupy ekspertów							
		przemysł		nauka		rząd		ogółem	
		A	B	A	B	A	B	A	B
Jakość środowiska	spadek	20	14	25	19	21	19	22	16
	brak zmian	26	16	21	12	19	12	24	14
	wzrost	53	69	54	70	60	70	54	70
Warunki życia i pracy	spadek	58	44	52	41	52	41	55	43
	brak zmian	17	20	19	20	17	20	18	19
	wzrost	25	36	29	39	31	39	27	38
Zatrudnienie	spadek	87	80	86	86	91	86	87	82
	brak zmian	6	7	8	6	1	6	6	7
	wzrost	7	13	6	8	8	8	7	11
Konkurencyjność	spadek	50	53	49	51	53	51	50	52
	brak zmian	12	13	15	17	11	17	13	14
	wzrost	38	34	36	32	36	32	37	34
Zróżnicowanie regionalne	spadek	16	13	22	22	27	22	19	17
	brak zmian	17	21	16	20	11	20	16	20
	wzrost	66	66	62	58	63	58	64	63

A – produkcja jest subsydiowana lub prawie całkowicie przeniesiona poza UE,

B – przedsiębiorstwa UE prawie całkowicie przenoszą produkcję (poza produkcją finalną – montażem) w wyniku restrykcyjnych przepisów środowiskowych.

Źródło: [Dreher i in. 2005].

Według Komisji wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, m.in. również poprzez ich delokalizację, jest procesem sprzyjającym osiągnięciu jednego z podstawowych celów Wspólnoty Europejskiej, sformułowanego w Strategii Lizbońskiej, jakim jest wysoka konkurencyjność Unii Europejskiej w skali globalnej. Sytuacja taka (tzn. wzrost konkurencyjności) występuje przede wszystkim wówczas, gdy zachodzi tzw. delokalizacja wewnętrzna, to znaczy całkowite lub częściowe przeniesienie

działalności do innego państwa członkowskiego. Przenoszenie produkcji przemysłowej i usług do nowych państw członkowskich, tzn. państw ostatniego poszerzenia, poza korzyściami uzyskanymi przez przedsiębiorstwa, może się przyczynić dodatkowo do zwiększenia praw socjalnych w tych krajach oraz transferu *know-how*.

Innym pozytywnym aspektem zmian lokalizacyjnych rozważanym przez Komisję są zmiany struktury gospodarki. W wyniku relokacji przedsiębiorstw oraz innych czynników zachodzących w ich otoczeniu, przemysł Unii Europejskiej przechodzi proces restrukturyzacji. Jednym z podstawowych celów polityki przemysłowej Unii Europejskiej w tej sytuacji jest wspieranie i lokalizacja w państwach członkowskich tych firm, które będą inwestować w dużym stopniu w rozwój i innowacje, zamiast konkurować w zakresie kosztów. Wskazana jest w takim przypadku delokalizacja przedsiębiorstw wewnątrz Unii Europejskiej dla jak najlepszego wykorzystania wszystkich czynników produkcji. Chodzi tu głównie o przenoszenie firm z państw Europy Zachodniej (UE-15) do nowych krajów członkowskich.

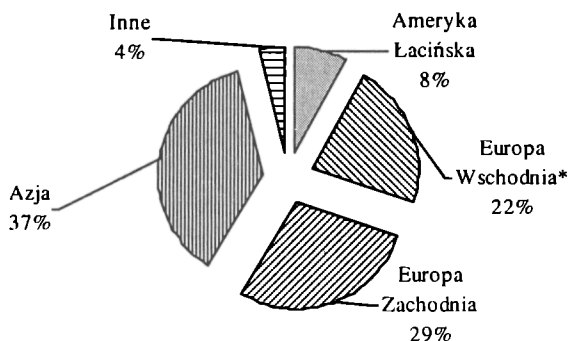
Powołując się na Komisję Europejską, w opinii przyjęto, że konkurencyjność jest to „zdolność gospodarki do trwałego zapewnienia swojemu społeczeństwu wysokich i wciąż rosnących standardów życia oraz trwale wysokich wskaźników zatrudnienia”. Ten zapis, a zwłaszcza część mówiąca o wysokich wskaźnikach zatrudnienia, wskazuje na „drugą stronę” delokalizacji, jaką jest likwidacja miejsc pracy w związku z przenoszeniem przedsiębiorstwa. Poza skutkami pozytywnymi dla Wspólnoty jako całości proces delokalizacji wywołuje więc również skutki negatywne, odczuwane przez poszczególne regiony i państwa, gdy przedsiębiorstwo przenosi się do innego regionu lub kraju członkowskiego, oraz przez całą Unię Europejską, gdy firmy przenoszone są poza Unię, do państw nie będących jej członkami. Według Komisji „zjawisko delokalizacji przedsiębiorstw jest nie tylko bezpośrednią przyczyną utraty miejsc pracy, ale może również nieść za sobą związane z tym problemy, takie jak zwiększone koszty świadczeń socjalnych, które musi ponosić rząd, rosnące wykluczenie społeczne i ogólnie niższy wzrost gospodarczy spowodowany częściowo ogólnym spadkiem popytu”.

Delokalizacja przedsiębiorstw, zwłaszcza relokacja o charakterze zewnętrznym może, według Komisji, wywołać następujące negatywne zjawiska w Unii Europejskiej [*Opinia... 2005*]:

- utrata konkurencyjności firm działających na obszarze Unii Europejskiej (utrata pozycji rynkowej w handlu światowym),
- mniejsza zdolność zdobywania wiedzy fachowej (przedsiębiorstwa europejskie zmuszone do konkurowania z przedsiębiorstwami o niższych kosztach mogą czuć się zobligowane do zmniejszenia kosztów ponoszonych na badania i rozwój, czego skutkiem będzie utrata potencjału innowacyjnego, który obecnie jest podstawą egzystencji firm),
- utrata miejsc pracy i pogarszanie się sytuacji na rynku pracy,

- wolniejszy rozwój gospodarczy, spowodowany częściowo przez kurczący się popyt wewnętrzny, wynikający z ograniczenia wzrostu płac, utraty miejsc pracy i pogorszenia się sytuacji na rynku pracy.

Głównym kierunkiem delokalizacji na świecie jest obecnie Azja Południowo-Wschodnia, w tym przede wszystkim Chiny (rys. 1). Najważniejszymi czynnikami przyciągającymi firmy do państw tego regionu są: tańsze dostawy, udogodnienia podatkowe, nowoczesne technologie, niższe koszty siły roboczej przy wysokim wykształceniu pracowników, a przede wszystkim szanse wejścia na nowe ogromne rynki z wysokim potencjałem wzrostu.

* Polska, Czechy, Węgry.

Rys. 1. Główne kierunki migracji przedsiębiorstw

Źródło: [Wielgo 2004].

W przypadku delokalizacji wewnętrznej, tj. zmian lokalizacyjnych dokonujących się wewnątrz Wspólnoty, głównym obszarem przyjmującym przenoszące się firmy są państwa ostatniego poszerzenia, nie tylko ze względu na niższe koszty funkcjonowania firm w tych krajach, lecz również ze względu na ich położenie geograficzne oraz wysokie podobieństwo kulturowe w stosunku do „starych” państw członkowskich [Evans 2005]. Koszty siły roboczej nie są nigdy jedynym czynnikiem podjęcia decyzji o relokacji; brane pod uwagę wraz z innymi czynnikami, są, a przynajmniej powinny być one rozważane przynajmniej łącznie z jej wydajnością.

Delokalizacja przedsiębiorstw dotyczy firm różnej wielkości, należących do różnych sektorów gospodarki. Coraz częściej lokalizację zmieniają firmy małe i średnie, „zwłaszcza te z wysoką technologiczną wartością dodaną zakładają filie w innych krajach lub zlecają część swoich zadań poza krajem” [Opinia... 2005]. Według Europejskiego Centrum Monitorowania Zmian, od 2000 r. najczęściej przenoszone są firmy należące do sektora metalurgicznego, telekomunikacyjnego, samo-

chodowego, elektrycznego, tekstylnego, spożywczego i chemicznego. Zmiany lokalizacji nie ograniczają się tylko do sektorów o wysokiej pracochłonności. Coraz częściej pojawiają się w sektorach wysokiej technologii, gdzie lokalizację zmieniają ośrodki badawcze i usługi. Ta tendencja jest szczególnie niepokojąca (dla Unii Europejskiej), ponieważ dotyczy relokacji zewnętrznych. Głównymi odbiorcami takich inwestycji są Chiny i Indie.

W dyskusjach odbywających się w wielu krajach europejskich jako jeden z głównych czynników przenoszenia przedsiębiorstw, obok wysokich kosztów pracy, wskazywane są wysokie podatki [Cywiński 2004; Grybauskaite 2005]. Przystąpienie do Unii Europejskiej państw, z których większość ma niskie stawki podatkowe, wywołało ponowną dyskusję nad zharmonizowaniem narodowych systemów podatkowych we Wspólnocie, aby uniknąć „dumpingu fiskalnego”. Dyskusja nad wykorzystywaniem czynnika niskich podatków spowodowała, że przenoszące się firmy są proszone o wykazanie związku delokalizacji z innymi niż skala opodatkowania czynnikami. Wykorzystywanie wyłącznie tego czynnika może być postrzegane jako niekorzystne dla reputacji firmy [Houlder 2005]. Państwa o niskich podatkach, np. Irlandia, twierdzą jednak, że postępują właściwie, zachęcając firmy poprzez niskie podatki do lokalizacji na ich terenie. Różnice podatkowe są istotne szczególnie dla tych państw, które w małym stopniu różnią się innymi czynnikami lokalizacyjnymi, takimi jak infrastruktura, stabilność polityczna, rynek pracy czy otoczenie biznesu.

Nie wszystkie informacje jednak (choć trzeba przyznać, że większość) wskazują jednoznacznie na bardzo silny i przede wszystkim negatywny wpływ relokacji przedsiębiorstw, głównie na rynek pracy. Według badań np. European Monitoring Centre on Change, jedynie 7,3% planowanej przez przedsiębiorstwa europejskie redukcji miejsc pracy nastąpiło w wyniku zmian w przedsiębiorstwie, w tym 1/3 w wyniku przeniesienia firmy za granicę, a 2/3 z powodu zlecenia produkcji i usług (*outsourcing*) do innego kraju [Walewska 2004]. Największe dyskusje na temat relokacji przedsiębiorstw przemysłowych toczą się we Francji. Wyniki szczegółowych badań wskazują jednak na ograniczoną wielkość tego zjawiska. W okresie 1995-2001 średnio każdego roku likwidowano 13 500 miejsc pracy. W rezultacie w całym badanym okresie utracono z tego powodu tylko 0,35% miejsc pracy w przemyśle, w tym 47% na rzecz państw o niskich zarobkach (dla osób i regionów, dotkniętych bezpośrednio redukcją miejsc pracy, jest to jednak aż 0,35%) [Aubert, Sillard 2005]. W tej grupie najwięcej miejsc pracy przeniesiono do Chin – 30%, Brazylii, Maroka i Tunezji – po 8% do każdego z tych państw. Polska przyjęła 5% likwidowanych miejsc pracy, głównie przemysłu wyposażenia wnętrza. W grupie państw wysoko rozwiniętych najwięcej miejsc pracy przejęła Hiszpania – 16%. Według Rządowego Instytutu Gospodarki (INSEE) w ostatnich 5 latach (2000-2005) we Francji, w wyniku przenoszenia przedsiębiorstw przede wszystkim na wschód, do nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej, zlikwidowano nieca-

łe 5000 miejsc pracy. Jednocześnie stwierdzono, że w tym samym czasie, w wyniku współpracy tylko z Polską, utworzono 150 tys. nowych miejsc pracy w kraju, a francuskie przedsiębiorstwa przeniesione do Polski bardzo często korzystają z podwykonawców i materiałów z Francji [Bielecki, Stankiewicz 2005].

Według badań niemieckich przeprowadzanych cyklicznie wśród ok. 1,5 tys. firm, tendencja do przenoszenia przedsiębiorstw poza granice kraju osłabła [Rubinowicz-Gründler 2004a, s. 35]. W latach 1999-2001 przeniosło część swojej produkcji za granicę 21% ankietowanych przedsiębiorstw. W tym samym czasie jednak 7% firm wróciło do Niemiec. Motywy przenoszenia firm niemieckich za granicę są podobne do wskazywanych we Francji i w innych krajach europejskich (tab. 3).

Tabela 3. Motywy przenoszenia produkcji za granicę

Motywy	Procent firm	Motywy	Procent firm
1. Koszty czynników pracy	65	7. Konkurencja	16
2. Nowe rynki zbytu	60	8. Obciążenia lokalne	15
3. Bliskość głównych klientów	34	9. Kłopoty ze zdolnością produkcyjną	12
4. Podatki, składki, dotacje	21	10. Infrastruktura	9
5. Wykwalifikowany personel	17	11. Nowe technologie	8
6. Koszty transportu i łączności	16	12. Ryzyko kursowe	6

Źródło: [Rubinowicz-Gründler 2004a].

Dla Niemiec korzystnym efektem przenoszenia przedsiębiorstw do innych państw była zgoda pracowników na wydłużenie czasu pracy bez dodatkowego wynagrodzenia, co wpływa na konkurencyjność produktów niemieckich [Walewska 2004]. Przenoszenie przedsiębiorstw w wyniku ich restrukturyzacji przynosi też określone korzyści finansowe dla firmy oraz wpływa na wzrost jej konkurencyjności na rynku. Ekspansja firm na nowe rynki przyczynia się też do polepszenia wizerunku firmy oraz do powstawania nowych miejsc pracy w kraju macierzystym.

Wielka Brytania od 2002 r. straciła w wyniku delokalizacji nie więcej niż 150 tys. miejsc pracy [Niech żyje... 2005]. Na przenoszenie się przedsiębiorstw w sposób niecałkowicie negatywny patrzą również Stany Zjednoczone. Utrata 200 tys. miejsc pracy w wyniku przeniesienia działalności informatycznej wielu firm poza granice kraju stanowi nie więcej niż 1% miejsc pracy likwidowanych z innych powodów. Jednocześnie wzrost wydajności pracy w tych firmach i zwiększone dochody pozwoliły na utworzenie 90 tys. nowych miejsc pracy w USA.

3. Zakończenie

Likwidacja barier w przepływach ludzi, towarów, usług, kapitału i informacji stała się jedną z przyczyn, iż obok wewnątrz krajowych przemieszczeń przedsię-

biorstw nasiliło się zjawisko migracji międzynarodowej. Nasilenie tego procesu spowodowało ponowny wzrost zainteresowania relokacją przedsiębiorstw tak w poszczególnych krajach, jak i w Unii Europejskiej. Prowadzone analizy i badania empiryczne migracji firm dotyczą różnych aspektów tego procesu. Ta różnorodność podkreśla istotność badań, zarówno z punktu widzenia przedsiębiorstw, jak i przestrzeni, w której proces relokacji zachodzi.

Jednym z ważniejszych elementów prowadzonych badań jest ocena obserwowanych procesów. Okazuje się, że nie jest to łatwe. Migracje mogą wywierać zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ np. na gospodarkę obszarów, pomiędzy którymi się odbywają. Pozytywne efekty występować mogą na rynkach pracy obszarów przyjmujących migrujące przedsiębiorstwa, negatywny efekt pojawiać się będzie w regionach przez te firmy opuszczanych. Migracja przedsiębiorstwa może być postrzegana jako zagrożenie przez jego pracowników i jednocześnie jako możliwość ekspansji, reorganizacji czy obniżenia kosztów działalności przez jego kierownictwo. Migracje firm stały się źródłem utrzymania dla wielu firm usługowych pomagającym przedsiębiorstwom i pracownikom w przenoszeniu się i adaptacji w nowym miejscu. Efektem migracji może też być wzrost lub spadek wartości giełdowej firmy, restrukturyzacja gospodarki regionu itd.

Literatura zagraniczna dotycząca relokacji przedsiębiorstw jest bogata, jednak wciąż mało znana w Polsce. W literaturze polskiej, jak również w badaniach naukowych, problematyka ta prawie nie występuje.

Literatura

- Aubert P., Sillard P., *Delocalisation et reductions d'effects dans l'industrie Française*, INSEE, April 2005.
- Bielecki J., Stankiewicz A., *Na Unii nikt nie stracił* (rozmowa z J. Kułakowskim), „Rzeczpospolita” 2005 (z 26 kwietnia).
- Brouwer A.E., Mariotti I., van Ommeren J.N., *The Firm Relocation Decision: An Empirical Investigation*, „The Annals of Regional Science” 2004 vol. 38.
- Cywiński P., *Związek Socjalistycznych Landów Niemiec*, „Wprost” 2004 (z 16 maja).
- Dijk van J., Pellenbarg P.H., *Firm Relocation Decision in the Netherlands: An Order Logit Approach*, „Papers in Regional Science” 2000 vol. 79.
- Dryher C. i in., *ManVis Report 2. Preliminary Results from the 1th Round of the ManVis Delphi Survey*, Fraunhofer Institute for System and Innovation Research, Karlsruhe (April) 2005.
- Evans J., *Jobs and Globalisation. Promise of Threat*, „OECD Observer” 2005 (May) nr 249.
- Flejterski S., Wahl P.T., *Ekonomia globalna*. Synteza, Difin, Warszawa 2003.
- Grybauskaite D., *Negocjacyjny błąd*, „Rzeczpospolita” 2005 (z 28 lutego).
- Houlder V., *Podatek od dochodów firm. Stara Europa czuje powiew zmian*, „Rzeczpospolita” 2005 (z 15 maja).
- Kuźmich M., *Emigracja korporacji*, „Gazeta Wyborcza” 2004 (z 16 czerwca).

- Mariotti I., *Firm Relocation and Regional Policy. A Focus on Italy, Netherlands and the United Kingdom*, Bibliotheek Dissertation, University of Groningen 2005.
- Mokrysz K., *Rozszerzenie Unii Europejskiej na wschód. Konsekwencje dla dobrobytu i zatrudnienia w Europie*, „Wspólnoty Europejskie” 2000 nr 11.
- New Location Factors for Mobile Investment in Europe*, Commission of the European Communities, Brussels 1983 (Regional Development Studies nr 6).
- Niech żyje delokalizacja*. Gospodarczy przegląd prasy, „Rzeczpospolita” 2005 (z 9 maja).
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zakresu i skutków delokalizacji przedsiębiorstwa*, Bruksela 2005 (CCMI/014).
- Pen C.J., Pellenbarg P.H., *Firm Migrations, Theory and Practice; An analysis of empirical Studies Concerning the Impact of Government Policies*, Paper at the conference at the University of Lodz, March 1999.
- Rubinowicz-Gründler A., *Trend do emigracji wcale się nie zwiększył*, „Gazeta Wyborcza” 2004a (z 13 kwietnia).
- Rubinowicz-Gründler A., *Wyprowadzka z Niemiec*, „Gazeta Wyborcza” 2004b (z 13 kwietnia).
- Sołtyk R., *Dobra szkoła*, „Gazeta Wyborcza” 2004 (z 13 kwietnia).
- Szomburg J., *Bariery realizacji strategii lizbońskiej*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej 2003.
- Walewska D., *Nadchodzi boom inwestycyjny*, „Rzeczpospolita” 2004 (z 6 października).
- Wielgo M., *Emigracja korporacji*, „Gazeta Wyborcza” 2004 (z 16 czerwca).
- Władyniak A., *Polityka gospodarcza UE w ocenie niezależnych ekspertów, Główne tezy raportu Sapira*, „Wspólnoty Europejskie” 2003 nr 10(144).
- Zimny Z., *Światowy Raport Inwestycyjny. Zwrot w stronę usług*, UN Conference on Trade and Development 2004.

COMPANY RELOCATION – A GLOBALIZATION EFFECT

Summary

At session of 14.07.2005 the EESC adopted the own-initiative opinion „The scope and effects of company relocation”. A firm relocation, a stage of a firm life cycle, is a direct cause of job losses and brings such problems as an increase in social security costs for governments and increase of social exclusion and less economic growth of countries and regions. On the other hand a business relocation can help to promote social rights in countries receiving investments, involves the regular transfer of know-how and increases the competitiveness of the relocated businesses. The main directions of business relocations are: Southeast Asian countries, countries with emerging economies – particularly China and new member states of the European Union.